

PAPER DETAILS

TITLE: Türkiye'de Egitimin Finansmani ve Ülkelerarası Bir Karsilastirma

AUTHORS: Gonca GÜNGÖR,Alper GÖKSU

PAGES: 59-72

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/146114>

Türkiye’de Eğitimin Finansmanı ve Ülkelerarası Bir Karşılaştırma

Araş. Gör. Gonca GÜNGÖR

Sakarya Üniversitesi, İİ.B.F., Maliye Bölümü, SAKARYA

Yrd. Doç. Dr. Alper GÖKSU

Sakarya Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, SAKARYA

ÖZET

Bir ülkenin beşeri sermayesinin temeli olan eğitim; bireyin ve toplumun gelişmesini sağlayan, ekonomik kalkınmayı destekleyen, kültürel değerleri koruyup geliştirerek gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan ertelenemez ve vazgeçilemez çok önemli bir süreçtir. Bireyin, toplumun ve gelecekteki insanlığın gelişimini ve refahını güçlendirmek gibi mühim işlevleri olan eğitim, ülkelerin gelişmişlik seviyesinin önemli göstergelerinden biridir. Ülkeler eğitime verdikleri önem kadar ilerleyebilmektedirler. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı ülke ekonomisinde eğitim harcamaları oldukça ehemmiyet arz etmektedir. Çalışma kapsamında Türkiye’de eğitimin finansman boyutu ile eğitim harcamaları ele alınmış ve diğer ülkelerle karşılaştırılmasına yer verilerek, geleceğe yönelik eğitim bütçe hedefinden bahsedilmiştir. Ayrıca çalışmada Dünya Bankası, OECD, EUROSTAT, BÜMKE gibi kurumların eğitim istatistikleri derlenmiştir. Çalışmanın geneli itibarıyla Türkiye’de eğitim finansmanının yeterli olmadığı, ülkeler arası fark olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Harcaması, Eğitim Finansmanı, Eğitim\GSMH, Eğitim\Bütçe

JEL Sınıflaması: H52, I22, I25

Education Finance In Turkey and An Intercounty Comparison

ABSTRACT

Education which is the foundation of human capital of a country is a very important process which facilitates development of individual and society, supports economic development, by preserving and developing the cultural values facilitates transferring to future generations, undeferable and inalienable. Education which has the such important function of strengthening the development and wealth of individual, society and humanity of the future is one of the important indicators of advancement level of the countries. Countries are only able to advance as much as the importance they give to education. Due to this and other similar reasons education spending in the country economy have quite an importance. Within the framework of the study financing dimension of the education and educational spending in Turkey have been elaborated and by giving space for its comparison to other countries future oriented education budget target has been talked about. Additionally, in the study education statistics of institutions like World Bank, OECD, EUROSTAT, BUMKE have been compiled. In the most general sense of the study it has been understood that education financing in Turkey is not adequate and there are differences between the countries.

Key Words: Education Expenditure, Education Finance, Education/GDP, Education/Budget

JEL Classification: H52, I22, I25

I. GİRİŞ

Bir ülkenin ileri gelişmişlik seviyesine ulaşmasının birçok yöntemi mevcuttur. Kimi zaman ekonomik büyüme ile kimi zaman siyasi irade ile kimi zaman ise vatandaşlarına verdiği hizmet kalitesi ile bu süreçte önemli yol kat

edilmektedir. Bahsedilen bütün bu gelişmişlik göstergelerinin temelinde yatan yegane etmen ise eğitimidir. Öyleki eğitimsiz kalmış bir milletin kalkınma ve büyüme yolunda emin adımlarla ilerlemesi pek de mümkün olmamaktadır. Bir ülkede eğitim hizmetine ne kadar fazla önem veriliyorsa, o ülke bir o kadar yükselebilir ve başarılı bir çizgide ilerleyebilir. Çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmanın vazgeçilmez anahtarı olan eğitim, toplum refahını sağlamak, sosyal adaleti gerçekleştirmek için kaçınılmaz bir unsurdur. Eğitimi yüksek bir ulusun ekonomisi istikrarlı, siyaseti temiz ve demokrasisi kesintisiz işlemektedir.

Eğitim faaliyeti hem kamu kesiminde hem de özel kesimde yüksek düzeyde özen gösterilen bir hizmet türü olmaktadır. Kamu harcamalarının önemli kalemlerinden biri olan bu hizmet türü, birçok akademik çalışmaya konu olmuş ve halen olmaya devam etmektedir. Türkiye’ de eğitim finansmanı ile harcamalarının ele alındığı bu çalışmada, eğitim ekonomisi değişik açılardan incelenmekte ve eğitim ekonomisine yönelik ülkeler bazında çeşitli kıyaslamalara yer verilmektedir. Ayrıca çalışmada ele alınan Avrupa Birliği (AB) ve OECD gibi uluslararası kuruluşlara üye ülkelerde ve Türkiye’ de eğitime verilen önemin derecesi karşılıklı olarak iktisadi açıdan araştırılmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’ de eğitim bütçe hedefi ile ilgili de bilgi verilmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı Türkiye’ de eğitime yönelik sayısal verilerin bazı makro değişkenlerle ilişkisini incelemek ve diğer ülkelerle aralarındaki bulunan farkları tespit etmek olarak belirlenmiştir.

Çalışmada bazı sorulara da cevaplar aranmaktadır. Bunlar: (i) Türkiye’ de eğitim hizmetine bütçeden ve GSMH’ dan ayrılan pay uluslararası boyutta yeteri düzeyde midir?, (ii) Türkiye’ deki eğitim finansmanı ve harcamalarını, AB ile OECD’ ye üye ülkelerdeki eğitim finansmanı ve harcamaları ile bir kıyaslama yapıldığında ülkeler arası herhangi bir farklılık mevcut mudur?, (iii) Türkiye’ de eğitim ekonomisine yönelik hedefler nelerdir?

II. Eğitim Hizmetlerinin Niteliği ve Finansal Boyutu

Eğitim sistemi, dünya ekonomisinde rekabet gücünü belirleyen en önemli yapılardan birisi haline gelmiştir. Günümüzde teknolojiyi üretebilen, yaratıcı insan yetiştiren ve yeni teknolojilerin hızla üretip, uygulanmasını sağlayan nitelikli insanların eğitimi, bu eğitimin finansmanı önemli bir stratejik konu haline gelmiştir (Gökbunar ve Mutur, 2000:375).

Eğitim, ilgi ve yetenekleri esas alarak bilimsel düşünme gücüne ve mesleki niteliğe sahip insan gücünü yetiştiren bir sistem olup, toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün gelişmesinde önemli katkıları olan bir hizmettir. Öyle ki eğitim, pozitif düşünen ve algılama ve sorun çözme yeteneği gelişmiş, öğrenmeyi öğrenebilen yüksek nitelikli, bilgi çağı insanını yetiştirme sorumluluğu gelişmesini sağlamaktadır (Tuzcu, 2004:20).

Toplumların hem sosyal, hem çağdaş hem de iktisadi olarak ilerlemesinde yüksek katkısı olan eğitim hizmetinin bir bütün olarak düşünüldüğünde azımsanmayacak derece önemli yeri mevcuttur. Öncelikle eğitim hizmeti ile pozitif dışsallık yaratılmaktadır. Bunlar: (i) ekonomik kalkınmaya olumlu etki, (ii) siyasal karar alma mekanizmasının daha etkin işlemesi, (iii) suç işleme oranının

düşürülmesi (iv) vergi mükelleflerinin vergi yükünün düşürülmesidir (Şener, 1987:6). Devletin mal ve hizmet tasnifi bağlamında yarı kamusal mal ve hizmet statüsüne sahip olan eğitim faaliyetinin faydası bölünebilmekte ve kimi zaman bu hizmetten faydalananlar yararlanma karşılığında bir bedel ödeyebilmektedir. Burada ödenmesi gereken bedel ise siyasi otorite tarafından belirlenmekte ve bu bedel marjinal maliyetin altında da yer alabilmektedir (Özker ve Esener, 2009:15).

Eğitim hizmeti devletin ekonomik amaçlarının gerçekleştirilmesinde de önemli katkılara sahiptir. Öncelikle yeterli düzeyde sunulan bir eğitim hizmeti ile işgücünün verimliliği artması sonucu milli gelir düzeyi artmakta, fırsat eşitliği yaratılarak daha adil bir gelir dağılımına katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte eğitim ile optimum kaynak kullanımı sağlanabilmekte ve ekonomik istikrara olumlu katkı yapılmaktadır. Ayrıca eğitim hizmetleri için yapılan harcamaların gelirin yeniden dağılımında bir araç olması, iktisadi büyüme, kalkınma ve ekonomik istikrar sağlanmasında fonksiyon üstlenmesi sebebi ile de yatırım harcaması olarak da nitelendirilmektedir (Arabacı, 2011:102).

Eğitimin finansmanı, eğitim hizmetlerinin sunumu için gerekli parasal kaynaklarının elde edilmesi süreci olduğu gibi, kullanılan kaynakların farklı bölgeler, iller, eğitim tür ve düzeyleri, farklı sosyo-ekonomik düzeydeki bireyler ve gruplara dağılım süreci olarak tanımlanmakta ve belirtilen bu finansman türü kamu fonları, öğrenci harçları, sınav ve kayıt harçları ile kitap ve diğer malzemeler için yapılan özel eğitim harcamaları, özel fon vb. tarafından oluşmaktadır. Bir ülkede üretilen eğitim hizmetinin nicel ve nitel düzeyi ise eğitim için ayrılan parasal kaynaklara ve bunlarla sağlanabilen girdilerin niteliğine ve niceliğine, eğitim teknolojisine ve eğitim sisteminin yapı ve işleyişine bağlıdır.

Günümüzde eğitim harcamalarının finansmanı kimi zaman sorun haline gelmektedir. Çünkü eğitim hizmetinin ne kadarının devlet tarafından, ne kadarının ise kullanıcı tarafından finanse edileceği belirlenirken, ortaya çeşitli görüşler atılmaktadır. Yarı kamusal bir hizmet olan eğitim için bireyler mümkün olduğu kadar az bir bedel ödemek isterler, özellikle özel eğitim kurumları bu konuda farklı fıkırlara sahip olabilmektedir. Bir kamu hizmeti kapsamında değerlendirildiğinde eğitim bedeli piyasa koşullarının çok daha altında yer alabilmektedir. Asıl amacın sosyal faydayı arttırmak istenmesi olduğundan özellikle devlete ait eğitim kurumlarından faydalanan vatandaşlarının maliyetinden çok daha düşük miktarda bedel ödediği de görülmektedir.

Eğitim finansmanı değerlendirilirken de genel olarak üç farklı tür finansman yöntemi karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi doğrudan finansman yöntemi olup, burada devletin müdahalesi kaçınılmazdır. Devlet, bu malların finansmanını tam kamusal mallarda olduğu gibi vergilerle karşılamaktadır. Diğer finansman yöntemi ise kısmi finansman yöntemidir ve eğitim malının vergi yerine harçlarla karşılanmasıdır. Son olarak dolaylı finansman yöntemi bulunmaktadır. Bu yöntemde göre eğitim malı kamu ve özel sektör tarafından finanse edilmektedir. Devlet eğitim malı arz ederken, özel

sektöre de bu konuda ayrıcalık tanımakta ve bir anlamda eğitimin özelleştirilmesi sağlanmaktadır (Devrim ve Tosuner, 1987:86-87).

Eğitim harcamalarının özel sektör tarafından sağlanmasında yani özelleştirme kapsamında değerlendirilmesinde üç farklı metottan bahsedilmektedir. Bunlar sözleşme yöntemi, kupon sistemi ve anlaşmalı okul sistemidir (Akkoyunlu, 2005:111):

- **Sözleşme:** Eğitim hizmetinin ihale ile sözleşmeli kuruluşlara aktarılmasıdır. Devlete ait olmayan bağımsız kuruluşlar sözleşme ile hizmet üretmektedir. Ancak devlet özel kuruluş tarafından yaratılan eğitim hizmetinden ve kaynak yaratmasından sorumlu olduğu için devlet özel kuruluşun başarısından da sorumludur.
- **Kupon Yöntemi:** Bu sistemde veliler okul seçme hakkını kullanmakta ve eğitime ayrılan kaynakların nereye harcanacağına söz hakkına sahip olmaktadır. Böylece okullar doğan rekabetten dolayı daha verimli bir sistemi takip etmekte ve daha yüksek düzeyde hizmet sağlamaktadırlar.
- **Anlaşmalı Okullar:** Bu sistemde anlaşmalı okullar finansmanı kamu tarafından karşılanan, dini olmayan, bir takım düzenleme ve kısıtlamalardan bağımsız, Charter ya da sözleşme ile ayrı tüzel kişilik tanınan, izin verilen dönem sonunda (3-5 sene arası) verdikleri eğitimin sonuçlarından zorunlu tutulan okullardır. Kısa bir tanımla özel okul sistemi, özerk sonuca yönelik, kamu tarafından finanse edilen, öğretmenler ya da sözleşmeli bir mali destekleyicisi tarafından idare edilen seçimlik okuldur.

Eğitime toplumsal istem arttıkça bu hizmeti sağlamada kullanılan kamu kaynakları yetersiz kalmakta ve eğitim finansmanında yaşanan problemler artarak devam etmektedir. Karşılaşılan sorunların başında eğitime yönelik talep artışı, eğitim maliyetlerinde artış, öğretim kadrosunun verimsizliği, öğrenci başarısızlıkları, bursların artması, kaynak kullanımı ile ilgili yetersizlikler, dış borçların artışı, eğitim dışı alanlara yönelik harcamalarının artışı, kamu gelirlerinin arttırılamaması, işsizliğin yüksek oluşudur (Koç, 2007:40).

III. Türkiye’ de Eğitim Finansmanı ile Eğitim Harcamalarının Durumu ve Ülkeler Arası Karşılaştırma

Küreselleşme ile birlikte yaşanan dönüşüm sonucu hemen hemen her hizmet türünde olduğu gibi eğitim hizmet türünde de bir dönüşüm yaşanmaktadır. Özellikle beşeri sermaye büyümesinde önemli katkısı olan eğitimin Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde finansmanı hep bir sorun teşkil etmektedir. AB, OECD grubu üyeleri gibi gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında ülkemizde eğitime yeteri kadar önem verildiği pek söylenemez. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı eğitim anlayışımıza yeni bir bakış açısı kazandırmak adına Vizyon 2023 projesi ile Cumhuriyet’ in 100. yılında eğitim sisteminde önemli adımların atılması gerekliliği vurgulanmıştır. Vizyon 2023 kapsamında eğitim finansmanı ile ilgili şöyle bir değerlendirme yapılmıştır (Tuzcu, 2006:160):

“ Eğitim yapısındaki değişim eğilimleri aynı zamanda eğitim finansman kaynaklarını hem değiştirmekte hem de çeşitlendirmektedir. Bu değişim ve çeşitlendirmenin göstergesi olan eğilimlerin başında ise eğitim harcamalarının GSMH içindeki oranının artması, eğitim harcamalarının uluslararası akışkanlığının artması, temel eğitimin bir kamu hizmeti olarak verilmesi, eğitimin özelleştirilmesi gelmektedir.”

Eğitimden beklenen toplumsal, siyasal ve ekonomik işlevlerin yerine getirilmesi, eğitime ayrılan kaynakların düzeyine ve bu kaynakların etkili ve verimli kullanımına bağlıdır. Bu bağlamda ülkeler arasında eğitim finansmanında farklı yöntemler tercih edilmektedir. Tablo 1’de bu durum açıkça gösterilmektedir.

Tablo 1: Seçilmiş Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye’de Eğitimin Finansman Kaynakları

ÜLKE	FINANSMAN TÜRÜ
Almanya	Eyalet Yönetimleri+Yerel Yönetimler
Avusturya	Eğitim Ve Kültür Bakanlığı+Eyalet Yönetimleri+Yerel Yönetimler
Belçika	Eğitim Bakanlığı+Yerel Yönetimler+Sivil Toplum Örgütleri
Danimarka	Eğitim Bakanlığı+Yerel Yönetimler
Finlandiya	Eğitim Bakanlığı+Yerel Yönetimler
Fransa	Eğitim Bakanlığı+Yükseköğretim Araştırma Bakanlığı
Hollanda	Eğitim, Bilim Ve Kültür Bakanlığı+Yerel Yönetimler
İngiltere	Yerel Yönetimler+Özel Kuruluşlar+Okul Yönetimleri
İrlanda	Merkezi Fonlar+Yerel Kaynaklar
İspanya	Eğitim Bakanlığı+Özerk Bölgeler Ve Yerel Kaynaklar
İsveç	Eğitim Bakanlığı, Yerel Yönetimler
İtalya	Eğitim Bakanlığı+Yerel Yönetimler+Sivil Toplum Örgütleri
Lüksemburg	Eğitim Ve Mesleki Öğretim Bakanlığı+Komünler+İşverenler
Portekiz	Eğitim Bakanlığı+Yerel Yönetimler+İşverenler
Yunanistan	Eğitim Bakanlığı+Sivil Toplum Örgütleri+Katkı Payı ve Bağışlar
TÜRKİYE	Eğitim Bakanlığı+Katkı Payı ve Bağışlar+YÖK

Kaynak: (www.eurydice.org ve www.eurybase.org; Tuzcu, 2006:161).

AB ülkelerinde yükseköğretim dışındaki eğitim tür ve düzeylerinin finansmanı, çoğunlukla bölgesel ve yerel kaynaklardan sağlanmaktadır. Yani yükseköğretim finansmanı dahil edilmediğinde yerel ve bölgesel kaynakların toplamı, merkezi kaynaklardan daha yüksek tutarda olmaktadır. Merkezi yönetim sistemine sahip AB ülkelerinde (Fransa, Hollanda, İrlanda, Portekiz, Yunanistan) eğitim finansman sistemi de merkezidir. Ancak bölgesel/eyalet yönetim sistemine sahip AB ülkelerinde (Almanya, Avusturya, İspanya) bölgesel finansman daha yoğundur. Danimarka, Finlandiya ve İngiltere’de ise eğitimin finansmanı yoğun

olarak yerel yönetimlerce karşılanmaktadır (Tuzcu, 2006:162). Tablo 2 ve Tablo3 ise Tablo 1’ in sayısal bir ispatı niteliğindedir.

Tablo 2: Kamu Eğitim Finansmanı Kaynakları (Yükseköğretim Öncesi)

	Merkezi		Bölgesel		Yerel	
	2007	2000	2007	2000	2007	2000
Almanya	8,5	7	68,7	71	22,8	22
Avusturya	41,6	34	47,7	43	10,7	23
Belçika	18,8	0	77,1	94	4,1	6
Danimarka	39,7	36	0,6	11	59,7	53
Finlandiya	9,5	9	0	0	90,5	91
Fransa	68,1	73	16,5	13	15,4	14
Hollanda	19,2	74	0	0	22,8	26
İngiltere	22,3	24	0	0	77,7	76
İrlanda	82,6	82	0	0	17,4	18
İspanya	10,9	17	83,2	78	5,8	5
İsveç	-	-	-	-	-	-
İtalya	81,3	81	5,1	4	13,6	15
Lüksemburg	70,3	-	0	0	29,7	-
Portekiz	-	94	-	6	-	0
Yunanistan	-	82	-	15	-	3
OECD ORT.	31,3	47	27,6	26	43,3	27

Kaynak: Education at a Glance (2003) ve Education at a Glance (2010).

Tablo 2’ de bazı ülkelerde yükseköğretim öncesi eğitime yönelik kamu finansman kaynaklarının 2000 ile 2007 yıllarına yönelik bir karşılaştırması mevcuttur. Kamu finansman kaynakları kendi içerisinde merkezi, yerel ve bölgesel olmak üzere 3 grupta incelenmektedir. Tablodan anlaşılmaktadır ki eğitim finansman kaynakları ülkelere göre farklılık arz etmektedir. Örneğin Lüksemburg, Fransa, İtalya gibi ülkelerde merkezi kaynaklar ağırlıklı olmaktadır, Almanya, Belçika, İspanya gibi ülkelerde ise bölgesel kaynaklar ağırlıklı olmaktadır. Danimarka, Finlandiya, İngiltere’ de ise yerel kaynaklar önemlidir. 2007 ve 2000 yılları arasında bir karşılaştırma yaptığımızda genel olarak oranlarda birkaç istisna hariç dikkat çekici farklılıklar meydana gelmemiştir. Sadece Belçika’ da merkezi kaynaklara verilen ağırlık artarken, Hollanda’ da ise merkezi kaynaklara verilen ağırlık azalmıştır.

Tablo 3: Kamu Eğitim Finansmanı Kaynakları (Yükseköğretim Düzeyi)

	Merkezi		Bölgesel		Yerel	
	2007	2000	2007	2000	2007	2000
Almanya	13	11	84,2	86	2,8	3
Avusturya	96,2	99	2,6	1	0,5	0
Belçika	23,2	17	76,2	82	0,6	1
Danimarka	88	88	2,8	2	9,2	10
Finlandiya	79,3	79	0	0	20,7	21
Fransa	92,3	91	6,1	5	1,6	4
Hollanda	98,5	100	0	0	1,5	0
İngiltere	99,9	87	0	0	0,1	13
İrlanda	87,8	90	0	0	12,2	10
İspanya	16,4	16	83	83	0,7	1
İsveç	97,8	16	2,2	83	0	1
İtalya	85,1	91	14,2	9	0,7	0
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-
Portekiz	99,8	-	0,1	-	0,1	-
Yunanistan	91,5	99	8,5	1	0	0
OECD Ort.	79,3	74	19	21	2,5	5

Kaynak: Education at a Glance (2003) ve Education at a Glance (2010).

Tablo 3’de bazı ülkelerde yükseköğretim sonrası eğitime yönelik kamu finansman kaynaklarının 2000 ile 2007 yıllarına yönelik bir karşılaştırması mevcuttur. Buna göre Avusturya, Danimarka, Fransa, Finlandiya, İngiltere, İrlanda, İsveç, İtalya, Portekiz, Yunanistan yükseköğretim finansmanında merkezi finansman kaynaklarına ağırlık verirken, Almanya bölgesel kaynaklara önem vermektedir. Tabloda yükseköğretim seviyesinde yerel kaynakların birinci derece önemli olduğu ülke olmadığı görülmektedir. Ülkemizde de eğitim finansmanında başvuru kaynakları ayrıntılı olarak ise şöyledir (Tuzcu, 2006:163 ve Koç, 2007:48):

- Genel bütçeden ayrılan paylar,
- Eğitime katkı payı (ilköğretim, 4306 sayılı Yasa gereğince),
- Öğrenci katkı payı (Yükseköğretim, 2547 sayılı Yasa gereğince),
- Çıraklık ve Mesleki-Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu gelirlerinden ayrılan paylar (3308 sayılı Yasa gereğince),
- Eğitim, gençlik, spor hizmetleri vergisi (3412sayılı Yasa gereğince),
- Döner sermaye işletmelerinden sağlanan gelirler,
- Dernek gelirleri (okul yaptırma, öğrenci koruma dernekleri vb),
- İl özel idareleri bütçesinden ayrılan paylar,
- Halk (kişi ve kuruluşlar) katkıları-bağışlar,
- Dış ülke ve kuruluşlardan sağlanan krediler, burslar ve bağışlar,

- YÖK, YURT-KUR özel bütçeli kuruluşlar olup, MEB bütçesi dışında kalmaktadır.

Tablo 4: Türkiye’ de Kamu Eğitim Bütçesinin GSMH ve Genel Bütçe İçerisindeki Oranı

	GSMH İçindeki Payı (%)			Genel Bütçe İçindeki Payı (%)		
	MEB	YÖK	YURTKUR	MEB	YÖK	YURTKUR
1990	2,14	0,63	0,10	13,21	3,89	0,64
1991	2,36	0,74	0,13	14,10	4,43	0,77
1992	2,75	0,83	0,10	14,56	4,37	0,51
1993	2,88	0,83	0,12	14,35	4,15	0,62
1994	2,41	0,80	0,10	11,36	3,77	0,48
1995	1,73	0,59	0,07	10,17	3,44	0,43
1996	1,71	0,61	0,10	7,21	2,58	0,41
1997	1,74	0,69	0,10	8,05	3,18	0,48
1998	2,34	0,80	0,11	8,40	2,85	0,40
1999	2,72	0,84	0,14	7,85	2,44	0,47
2000	2,65	0,83	0,17	7,17	2,24	0,45
2001	2,18	0,73	0,16	8,34	2,82	0,74
2002	2,65	0,88	0,18	7,60	2,54	0,40
2003	2,34	0,74	0,11	6,90	2,31	0,35
2004	3,24	0,69	0,14	8,53	2,58	0,55
2005	2,28	0,80	0,18	9,53	3,34	0,75
2006	2,20	0,77	0,15	9,48	3,34	0,69
2007	2,50	0,78	0,16	10,42	3,21	0,68
2008	2,41	0,76	0,16	10,30	3,28	0,69
2009	2,93	0,92	0,19	10,63	3,32	0,71
2010	2,57	0,85	0,17	9,84	3,25	0,61
2011	2,81	0,94	0,27	10,92	3,68	1,07

Kaynak: <http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/>

Tablo 4’ te Türkiye’de MEB, YÖK ve YURTKUR bütçelerinin GSMH ve genel bütçe içerisinde gösterimi mevcuttur. Genel itibariyle Milli Eğitim Bakanlığı’ nın bütçesinin ağırlıklı bir yere sahip olduğu gözlemlenmektedir. MEB bütçesinin GSMH’ ya oranı yüzde 2 dolaylarında, genel bütçe içerisinde ise bu payın yüzde 10’ lar civarında olduğu görülmektedir. Ancak bazı yıllarda MEB bütçesinin payının azaldığı ya da arttığı anlaşılmaktadır. YÖK bütçesinin payına bakıldığında ise tüm yıllar kapsamında GSMH oranının yüzde 1’ in altında, genel bütçe içerisinde ise yüzde 2 ile yüzde 4 aralığında gerçekleşmektedir. YURTKUR bütçesinin payı ise MEB ve YÖK bütçelerine kıyasla oldukça aşağılarda seyretmektedir.

Eğitim harcamaları, eğitim hizmetlerinin gerçekleştirilmesi ve nitel ve nicel anlamda genişletilmesi için kamu ve özel kesimce yapılan harcama türüdür. Bir ülkenin kalkınması ile eğitim arasında doğru oranlı bir ilişki mevcuttur ve eğitim genel itibari ile bir yatırım, dolayısıyla ileride beşeri sermayeden yararlanma kapsamında bireylere yapılan yatırım harcamasıdır. Bu nedenle artan bilim ve teknolojik gelişmeler için bireylere verilecek en iyi eğitim ile ülkelerin gelişmişlik düzeyleri artacağından eğitime ayrılan kaynaklarda artış göstermektedir (Gülcan, 2008:57). Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri

düşünüldüğünde eğitim harcamalarına verilen önem değişmektedir. Bir ülke ne kadar gelişmiş ise eğitim harcamalarına ayrılan pay da o ölçüde artmaktadır. Çalışmanın amacı kapsamında bu kısımdan itibaren Türkiye’ de ve AB ile OECD’ ye üye ülkeler arası ülkeler arası eğitim harcamalarına yönelik karşılaştırmalar yapılmaktadır.

Tablo 5: Toplam Eğitim Bütçesinin Genel Bütçe İçerisindeki Payı

ÜLKELE R	197 0	197 5	198 0	198 5	200 0	200 1	200 2	200 3	200 4	200 5	200 6	200 7	200 8	200 9
OECD Ort.	:	13, 9	13, 9	13, 3	12, 3	12, 4	12, 5	12, 5	12, 5	12, 5	12, 3	12, 4	11, 8	12, 9
AB Ort.	:	12, 1	11, 9	:	11, 0	11, 1	11, 9	11, 9	11, 6	11, 4	11, 9	11, 7	11, 7	:
Avusturya	8,0	8,5	7,9	7,8	10, 9	11, 2	11, 2	10, 8	10, 2	10, 9	11, 0	11, 0	11, 2	11, 9
Almanya	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	9,7	10, 2	10, 3	8,9
Belçika	:	22, 1	16, 3	15, 1	:	12, 1	12, 2	11, 8	12, 0	11, 3	12, 3	12, 4	12, 9	12, 1
Danimark a	16, 9	15, 2	9,4	12, 7	15, 4	15, 5	15, 4	12, 1	15, 4	15, 7	15, 4	15, 3	14, 9	15, 0
Finlandiya	:	13, 0	10, 9	11, 8	12, 2	12, 6	12, 7	12, 7	12, 8	12, 5	12, 6	12, 4	12, 4	12, 0
Fransa	:	24, 0	28, 0	17, 9	11, 0	10, 8	10, 5	11, 0	10, 9	10, 5	10, 5	10, 6	10, 5	11, 3
Hollanda	6,9	4,2	5,1	6,4	10, 5	10, 2	11, 9	11, 1	11, 1	10, 9	10, 4	10, 4	10, 3	11, 2
İngiltere	14, 1	14, 0	13, 6	11, 2	11, 0	11, 0	11, 9	11, 5	11, 7	11, 7	11, 9	11, 7	11, 0	13, 0
İrlanda	10, 8	10, 7	10, 8	8,8	13, 6	12, 8	12, 8	12, 1	14, 0	14, 0	13, 9	13, 5	13, 3	12, 2
İspanya	15, 1	13, 6	14, 7	10, 9	10, 9	11, 1	10, 9	11, 1	10, 9	11, 0	11, 1	11, 0	11, 2	11, 2
İsveç	:	13, 8	13, 6	12, 1	12, 9	12, 8	13, 0	12, 8	12, 9	12, 6	12, 6	12, 7	12, 9	13, 0
İtalya	11, 8	9,4	11, 1	8,3	9,6	9,6	10, 1	9,7	9,8	9,1	9,7	8,9	9,3	9,0
Lüksembu rg	14, 7	14, 9	14, 9	9,5	:	9,8	:	:	:	:	:	:	:	11, 7
Portekiz	6,6	11, 2	10, 7	8,6	12, 5	12, 6	12, 5	12, 2	11, 4	11, 3	11, 3	:	10, 9	15, 3
Yunanista n	9,5	7,9	6,7	7,4	7,2	7,7	7,9	7,9	8,4	9,2	:	:	:	5,5
Polanya	8,6	:	12, 1	:	12, 6	12, 2	12, 2	11, 9	12, 6	12, 5	11, 9	11, 6	11, 7	13, 8
DÜNYA Ort.	:	14, 7	14, 6	14, 0	14, 0	13, 7	14, 3	15, 1	14, 2	14, 0	14, 5	14, 4	15, 5	:
TÜRKİY E	13, 6	10, 5	10, 5	11, 0	11, 0	11, 9	9,6	10, 3	11, 1	12, 9	12, 8	13, 6	13, 6	14, 0

Kaynak: <http://data.worldbank.org/topic/education>

Tablo 5’ te toplam eğitim harcamalarının genel bütçe içerisindeki payı gösterilmektedir. Ülkeler bazında genel olarak bu oranın % 10 civarında seyretmektedir. Öncelikle OECD ortalaması ve AB ortalaması karşılaştırıldığında OECD ortalamasının AB ortalamasına göre % 1-2 puan daha yukarıda yer

almaktadır. Tabloda yer alan ülkelere incelendiğinde ülkelerarası çok belirgin bir fark olmamakla beraber İsveç ve Danimarka’ da belirtilen oran biraz daha yüksek olup, Yunanistan ve İtalya’ da ise belirtilen oran aşağı sıralarda yer almaktadır. Türkiye’ de ise oran dalgalı seyir izlemekte ve kimi zaman % 11 üzerinde iken, kimi zaman ise % 10’ nun daha aşağısında kalmaktadır. Ancak günümüze doğru genel bütçe içerisinde eğitim harcamalarına verilen önemin arttığı anlaşılmaktadır.

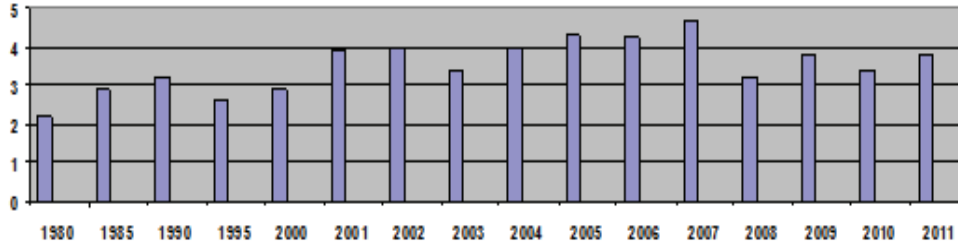
Tablo 6: Toplam Eğitim Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (%)

ÜLKELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Almanya	4,4	4,5	4,7	4,7	4,6	4,5	4,4	4,4	4,5	5,0
Avusturya	5,6	5,7	5,6	5,5	5,4	5,4	5,4	5,3	5,4	6,0
Belçika	:	5,9	6,0	6,0	5,9	5,9	5,9	6,0	6,4	6,5
Danimarka	8,2	8,4	8,4	8,3	8,4	8,3	7,9	7,8	7,6	8,7
Finlandiya	6,0	6,0	6,2	6,4	6,4	6,3	6,1	5,9	6,1	6,8
Fransa	6,0	5,9	5,9	5,9	5,8	5,6	5,6	5,6	5,6	5,8
Hollanda	4,5	5,0	5,3	5,9	5,4	5,4	5,4	5,2	5,1	5,1
İngiltere	4,9	5,5	5,4	5,6	5,3	5,0	5,4	5,3	5,4	5,4
İrlanda	4,2	4,2	4,2	4,3	4,6	4,7	4,7	4,8	5,6	6,5
İspanya	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,3	4,6	5,0
İsveç	7,3	7,0	7,3	7,2	7,0	6,8	6,7	6,6	6,7	7,2
İtalya	4,4	4,8	4,6	4,7	4,5	4,4	4,6	4,2	4,5	4,7
Lüksemburg	:	3,7	3,7	3,7	3,8	3,7	3,4	3,1	:	:
Portekiz	5,4	5,3	5,3	5,3	5,1	5,2	5,0	5,1	4,8	5,7
Yunanistan	3,7	3,5	3,5	3,5	3,8	4,0	:	:	:	:
Lihtenştayn	:	:	2,9	2,4	2,4	2,2	2,0	1,9	2,0	:
ABD	4,9	5,5	5,4	5,6	5,3	5,0	5,4	5,3	5,4	5,4
Japonya	3,8	3,6	3,6	3,6	3,5	3,4	5,4	5,3	5,4	5,4
AB Ort.	4,9	4,9	5,1	5,1	5,0	5,0	5,0	4,9	5,0	5,4
TÜRKİYE	2,9	3,9	4,0	3,4	4,0	4,3	4,2	4,7	3,2	3,8

Kaynak: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/data/main_tables

Tablo 6’ da eğitim harcamalarının GSMH’ ya oranının ülkeler bazında gösterimi mevcuttur. Genel itibariyle ortalama oran yüzde 5-6 arası değişmektedir. Danimarka ve İsveç’ te belirtilen oran yüzde 7 üzeri olurken, Yunanistan ve İtalya’ da oran yüzde 5’ te daha azdır. Türkiye’ de ise gerçekleşme payı yüzde 4 civarındadır. Ayrıca tablo 5 ile bir karşılaştırma yapıldığında iki tablo arası benzerlik dikkatleri çekmektedir. Öyleyse denilebilir ki Danimarka ve İsveç gibi yüksek gelire sahip ülkelerde eğitim harcamaları daha çok önem verilirken, İtalya ve Yunanistan gibi daha çok IMF ve AB yardımlarıyla ayakta kalan gelişmiş ekonomilerde eğitime ayrılan pay azalmaktadır.

Grafik 1: 1980 Sonrası Türkiye’ de Toplam Eğitim Harcamaların GSMH’ ya Oranı (%)

Kaynak: <http://data.worldbank.org/topic/education> ve www.bimko.gov.tr

Grafik 1’ de 1980-2011 yılları arası Türkiye’de toplam eğitim harcamalarının GSMH’ya oranı yer almaktadır. Buna göre 2007 yılında GSMH içerisinde eğitime daha çok pay ayrılırken, 1994 yılında ise eğitime en az miktarda pay ayrılmıştır. Ancak bu durumda 1994 yılında yaşanan büyük finansal krizin payı oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca 2007 sonrasında da oranın düşmesinin nedeni 2008 yılında dünya genelinde etkisini hissettiren finansal ekonomik krizin ülkemize yansımaları olarak düşünülebilir. Çünkü dünyada yaşanan deflasyonist bunalım ile ekonomiler daralmış, özellikle AB ülkelerinden yapılan ihracat miktarımız azalması sonucu GSMH miktarımızda bir düşüş yaşanmıştır.

Tablo 7: Kamu Eğitim Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı

ÜLKELER	1970	1980	1990	2000	2009
Almanya	4,2	4,6	:	4,5	4,6
Avusturya	5,6	5,6	5,1	5,8	5,5
Belçika	:	5,7	4,8	5,2	6,4
Danimarka	6,7	6,7	6,0	8,4	8,7
Finlandiya	5,9	5,8	6,0	6,0	6,8
Fransa	4,8	5,1	5,2	5,8	5,9
Hollanda	7,5	7,1	4,5	4,8	5,1
İngiltere	6,2	5,7	4,5	4,8	5,6
İrlanda	6,2	6,4	4,7	4,4	5,7
İspanya	2,0	2,6	4,1	4,1	5,0
İsveç	7,9	8,5	5,3	7,4	7,3
İtalya	3,7	4,5	5,8	4,6	4,7
Lüksemburg	3,6	5,7	:	:	:
Portekiz	:	3,7	4,2	5,7	5,8
Yunanistan	2,8	3,2	:	3,8	:
TÜRKİYE	3,6	3,8	3,2	3,5	3,8

Kaynak: <http://data.worldbank.org/topic/education>

Tablo 7’ de toplam kamu harcamalarının GSYİH içerisindeki payı mevcuttur. Gelişmiş ülkelerde bahsedilen oran ortalama yüzde 5 civarında iken, Danimarka ve İsveç’te yüzde 7 hatta yüzde 8 civarındadır. Yunanistan ve İtalya’da ise oran yüzde 2’dir. Türkiye’de ise ortalama oran yüzde 3 düzeyindedir.

Tablo 8: 2006 Yılı Öğrenci Başına Düşen Yıllık Eğitim Maliyetlerinin Toplam Tutarı (ABD Doları)

Ülkeler	Okul Öncesi	İlköğretim	Orta Öğretim	Yüksek Öğretim
ABD	8.522	7.560	8.779	22.234
Danimarka	4.542	7.572	8.113	14.280
Avusturya	5.713	6.571	8.562	11.234

İtalya	5.972	6.783	8.258	8.347
İsveç	3.504	6.295	6.482	15.188
Belçika	4.062	5.321	7.912	11.589
Fransa	4.323	4.777	8.107	8.837
Hollanda	4.228	4.862	6.403	12.974
Almanya	4.956	4.237	6.620	10.504
İngiltere	7.595	4.415	5.933	10.753
İspanya	3.608	4.168	5.442	7.455
İrlanda	4.026	3.743	5.245	10.003
Yunanistan	-	3.299	3.768	4.280
Macaristan	2.882	2.592	2.633	7.122
Türkiye	276	1.214	3.046	7.847
OECD Ort.	4.490	4.819	6.688	12.319

Kaynak: (Yılmaz, 2006:13; Çalçalı, 2009:31).

Tablo 8’ de 2006 yılında öğrenci başına düşen yıllık eğitim maliyetlerini okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim kategorilerinde bazında göstermektedir. Okul öncesi eğitime bakıldığında Türkiye’ nin diğer ülkelere kıyasla oldukça geride kaldığı görülmektedir. Aynı şekilde ilkokul payının da durumu pek de iç açıcı değildir. Ancak ortaöğretimde öğrenci başına ayrılan payın tabloda gösterilen diğer bazı ülkelerden daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Yükseköğretim seviyesinde ise öğrenci başına maliyetler birçok ülkeden daha azdır. OECD ortalaması ile Türkiye’ yi kıyasladığımızda öğrenci başına yapılan yıllık tutarın ülkemizde OECD ortalamasına göre oldukça geri kaldığı görülmektedir.

Tablo 9: Türkiye’ nin Eğitim Bütçesi Hedefleri (ABD Doları)

	Okul Öncesi Eğitim	İlköğretim Çağı Eğitim	Ortaöğretim Eğitim	Mesleki-Teknik Ortaöğretim Eğitim	Yükseköğretim Eğitim
2015-2016	289.647.000	4.679.892.000	2.952.479.310	1.127.438.400	2.343.671.000
2020-2021	404.006.850	4.627.854.000	3.510.949.068	1.261.149.120	3.215.652.000
2023-2024	493.288.650	4.586.274.000	3.486.423.996	1.172.096.640	3.831.410.000

Kaynak: (ekutup.dpt.gov.tr; Tuzcu, 2006:204-241).

Tablo 9’ da Vizyon 2023’ e göre Türkiye’ nin farklı eğitim katagorilerine ait bütçe hedefleri yer almaktadır. Buna göre Cumhuriyet’ in 100. yılında ve AB sürecinde Türkiye’ nin eğitim planı esas alındığında eğitim harcamalarına ayrılan paylar kademeli olarak artırılması hedeflenmiştir. Ayrıca Türkiye’ nin toplam eğitim bütçesi hedefi 2015-2016 dönemi için 15.5 milyar dolar ve 2020-2021 dönemi bütçe hedefi ise 23.2 milyar dolar olarak belirlenmiştir.

SONUÇ

Türkiye’deki eğitim finansmanı ve harcamalarının ülkeler arası karşılaştırılmasının incelendiği bu çalışmada, öncelikle eğitim hizmetine ayrılan payın ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Birincil olarak çalışmada eğitim finansmanı konusu araştırılmış ve her ülkede eğitim finansman yöntemlerinin ayrı kategorilerde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Çalışmada ele alınan bazı ülkelerde finansman konusunda merkezi kaynaklara ağırlık verilmekteyken, diğer bazı ülkelerde ise bölgesel ya da

yerel kaynaklara ağırlık verilmektedir. Fransa, Hollanda, İrlanda gibi ülkelerde eğitim sistemi merkezi iken, Almanya, Avusturya, İspanya gibi ülkelerde ise eğitim sistemi bölgeseldir. Ayrıca Danimarka, Finlandiya, İngiltere’ de ise yerel kaynaklar önemli yer tutmaktadır. Ülkemizde ise eğitim finansmanında Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK ve YURTKUR’ un üçlü ağırlığı mevcuttur.

Çalışmada ele alınan diğer bir unsur ise eğitim harcamalarının GSMH ve genel bütçe içerisindeki payının incelenmesidir. Buna göre toplam eğitim harcamalarının genel bütçe içerisindeki payının Türkiye ile OECD ve AB ortalaması mukayese edildiğinde, ülkemizde bu oranın biraz daha geride kaldığı söylenebilir. Ancak son yıllarda Türkiye’ de eğitim harcamalarına verilen önemin artmasından dolayı belirtilen oranın OECD ve AB ülkelerini yakaladığı görülmektedir. Toplam eğitim harcamalarının GSMH içerisindeki payı kalmaktadır. Sadece kamu eğitim harcamalarının GSYİH’ ya oranı ile yapılan kıyaslamada da Türkiye’ nin payı, OECD ve AB üye ülkelerin payına göre yüzde 1-2 daha aşağıda yer almaktadır. Öğrenci başına düşen yıllık eğitim maliyetlerinin tutarı ile ilgili yapılan diğer bir ölçüştürmede ise Türkiye’ de durumun pek iç açıcı olmadığı gözlemlenmiştir. Öyleki öğrenci başına düşen okul öncesi eğitim ile ilköğretim seviyesindeki eğitim maliyetlerinin çalışmada bahsedilen diğer ülkelerden çok daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. 2023 Vizyonuna göre de eğitim bütçesinin kademeli olarak arttırılması ve eğitim ekonomisine daha da ağırlık verilmesi hedeflenmektedir.

Sonuç olarak bir ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesi ne kadar ileri ise eğitim hizmet kalemine ayırdığı pay da o kadar fazla olmaktadır. Türkiye gibi ekonomisi gelişmekte olan bir ülkede eğitim hizmetlerine gerçek anlamda önem verildiği pek söylenemez. Tabi bu durumun ardında çeşitli faktörler yer almaktadır. Yüksek kamu açıkları ya da kamu gelirlerinin yetersiz kalması, GSMH tutarı, ülkeyi yönetenlerin eğitime verdiği önemin derecesi vs. bu duruma sebep olarak gösterilebilir. Ulu Önder Atatürk’ ün de dediği gibi ancak mektep sayesinde, mektebin vereceği ilim ve fen sayesinde ki, Türk milleti, Türk sanatı, Türk ekonomisi, Türk şiir ve edebiyatı bütün güzellikleriyle yükselebilir ve gelişebilir.

KAYNAKÇA

- ARABACI, İ. Bakır (2011), “Türkiye’ de OECD Ülkelerinde Eğitim Harcamalarını”,http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_1572/1572_71495.pdf, 15.08.2012.
- AKKOYUNLU F. Pınar (2005), Eğitim ve Ekonomisi, Filiz Kitapevi, İstanbul
- ÇALÇALI, Önder (2009), Türkiye’ de 1990 Sonrası Kamu Harcamaları İçerisinde Eğitim Harcamalarının Yeri ve Önemi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- DEVİRİM, Fevzi ve TOSUNER, Mehmet (1987), “Türkiye’ de Eğitim Hizmetlerinin Finansmanında Son Gelişmeler”, 3. Türkiye Eğitim Maliye Sempozyumu Bildiri Kitabı, İstanbul.
- GÖKBUNAR, Ramazan ve MUTER, Naci (2000), “21. Yüzyıla Doğru Türkiye’ de Eğitim Hizmetlerinin Çağdaştırılması”, Prof. Dr. Adnan TEZEL’ e Armağan, Marmara Ün. Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No: 600/13, İstanbul.
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/strateji/>, 15.08.2012.
- www.eurydice.org, 18.02.2003.

- www.eurybase.org, 18.02.2003.
http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/, 15.08.2012.
http://data.worldbank.org/topic/education, 15.08.2012.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/data/main_tables, 15.08.2012.
http://www.bumko.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFA79D6F5E6C1B43FF35F2AAE4F54DAF9B, 15.08.2012.
- GÜLCAN, M. Cemil (2008), Kamu Harcamaları İçinde Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Yeri, Ekonomik Etkiler Ve Türkiye Uygulaması, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- KOÇ, Hakan (2007), “Eğitim Sisteminin Finansmanı”, Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:29, ss:39-50.
- OECD (2003), Education at a Glance, <http://www.oecd.org/education/highereducationandadultlearning/educationataglance2003-home.htm>, 15.08.2012.
- OECD (2010), Education at a Glance, <http://www.oecd.org/edu/highereducationandadultlearning/educationataglance2010oecdindicators.htm>, 15.08.2012.
- OECD (2011), Education at a Glance, <http://www.oecd.org/edu/highereducationandadultlearning/educationataglance2011oecdindicators.htm>, 15.08.2012.
- ÖZKER, Niyazi ve ESENER, Çağrı (2009), “Türkiye’ de Bir Kamu Harcaması Olgusu Olarak Eğitim Harcamaları: Örnek Ülkeler İle Yakın Dönem Karşılaştırma” Mevzuat Dergisi, Sayı: 142, <http://www.mevzuatdergisi.com/2009/10a/02.htm>, 15.08.2012.
- ŞENER, Orhan (1987), “Eğitim Ekonomisinin Temel İlkeleri”, 3. Türkiye Eğitim Maliye Sempozyumu Bildiri Kitabı, İstanbul.
- TUZCU, Gökhan (2004), “Eğitimin Finansman Gereklere ve Boyutları”, Millî Eğitim Dergisi, Yaz 2004, Sayı:163, Ankara.
- TUZCU, Gökhan (2006), “Eğitimde Vizyon 2023 Ve Avrupa Birliği’ ne Giriş Süreci”, <http://portal.ted.org.tr/yayinlar/EgitimdeVizyon2023veAvrupaBirligineGirisSureci.PDF>.
- YILMAZ, H. Hakan (2006), Türkiye’de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan İstikrar Programlarında Mali Uyumda Kalite Sorunu, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.